

СОЛИҚ ИМТИЁЗЛАРИНИНГ ИҚТИСОДИЙ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШ МЕТОДЛАРИ

Исаев Аслиддин Икром ўғли -
ТДИУ ҳузуридаги «Ўзбекистон иқтисодиётини
ривожлантиришнинг илмий асослари ва
муаммолари» илмий-тадқиқот
маркази мустақил изланувчиси

doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss3/a57

Аннотация. Мақолада солиқ имтиёзларининг самарадорлигини баҳолаш методлари бўйича тадқиқот олиб борилган. Хорижий адабиётлар бўйича иқтисодиячи олимларнинг тадқиқотлари ва эришган натижалари ўрганилган. Шунингдек, солиқ имтиёзларининг самарадорлигини баҳолаш методлари кучли томонлари ва чекловлари бўйича хулосалар шакллантирилган.

Калит сўзлар: солиқ имтиёзи, инвестиция, бандлик, инновация, самарадорлик, солиқ тизими.

МЕТОДЫ ОЦЕНКИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ НАЛОГОВОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ

Исаев Аслиддин Икром угли -
Независимый научный сотрудник научно-исследовательского центра
«Научные основы и проблемы развития экономики Узбекистана»
при Ташкентском государственном экономическом университете

Аннотация. В статье проведено исследование методов оценки эффективности налогового стимулирования. Изучены исследования и результаты экономистов в зарубежной литературе. Также формируются выводы о сильных и слабых сторонах методов оценки эффективности налогового стимулирования.

Ключевые слова: налоговый кредит, инвестиции, занятость, инновации, эффективность, налоговая система.

METHODS OF ASSESSING THE ECONOMIC EFFICIENCY OF TAX INCENTIVES

Isaev Asliddin Ikram ugli -
Independent researcher of the research center "Scientific
bases and problems of the development of the economy of Uzbekistan"
under the Tashkent State University of Economics

Abstract. In the article, a study was conducted on the methods of assessing the effectiveness of tax incentives. Researches and results of economists in foreign literature are studied. Also, conclusions are formed on the strengths and limitations of the methods of assessing the effectiveness of tax incentives.

Key words: tax credit, investment, employment, innovation, efficiency, tax system.

Кириш. Солиқ имтиёзлари ёш, ривожланаётган ва инновацион бизнесни қўллаб-қувватлашга қаратилган ва муайян иқтисодий фаолиятни рағбатлантириш ва исталган натижаларга эришиш учун ҳукуматлар томонидан қўлланиладиган таъсир воситаларидан муҳими ҳисобланади. Ушбу имтиёзлар инвестициялар, янги иш ўринлари яратиш, инновациялар ва иқтисодий ўсишга ҳисса қўшадиган бошқа фаолиятни рағбатлантириш учун мўлжалланган. Солиқ имтиёзлари кичикроқ корхоналарга инвестиция қилишнинг самарали маржинал харажатларини камайтиради. Бироқ ҳукуматлар ўз мақсадларига эришишларини таъминлаш учун солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлигини баҳолашлари жуда муҳимдир.

Солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш усулларини ўрганиш самарали баҳолаш, далилларга асосланган сиёсатни ишлаб чиқиш, ресурсларни самарали оптималлаштириш, харажатлар ва фойда таҳлили,

манфаатдор томонларни жалб қилиш ва шаффоликни таъминлаш имконини берадиган даражада долзарб ҳисобланади. Ушбу усуллар бўйича билим ва тажрибани шакллантириш орқали мутахассислар асосланган қарорлар қабул қилишлари ва иқтисодий ўсишни, инновацияларни ва барқарор ривожланишни самарали рағбатлантирадиган солиқ имтиёзлари сиёсатини шакллантиришлари мумкин.

Адабиётлар таҳлили. Глобал миқёсда сиёсатчилар иқтисодий ривожланишни кучайтирувчи ва ўз мамлакати фуқаролари фаровонлигини оширишни тезлаштирадиган сиёсатни ишлаб чиқишга қаратилган[1]. Ҳукуматлар одатда иқтисодий ўсишни ошириш чоралари сифатида солиқ имтиёзларини беришади. Солиқ имтиёзлари асосан ривожланаётган мамлакатларда рақобатбардошликни ошириш ва қўллаб-қувватлаш учун қўлланилади, ammo натижалар кутилганидан фарқ қилиши мумкин[2]. Тадқиқотчилар ўртасида солиқ имтиёзини қандай

аниқлаш бўйича келишув мавжуд эмас. Бу атама атрофида тортишувлар мавжуд. Ҳ.Ҳ.Зее ва бошқалар уларни “солиқ тўловчиларнинг маълум бир тоифасига бериладиган қулай солиқ режимлари сифатида тавсифлайди. Буларга одатда солиқ таътиллари, кредитлар, инвестиция имтиёзлари, имтиёзлар, рухсат этилган чегирмалар ва бошқа махсус солиқ ставкалари, шунингдек, солиқ мажбуриятини кечиктириш киради” [3]–деб таърифлашган.

А.Клемнинг фикрича, ривожланаётган мамлакатларда иқтисодий ўсишни рағбатлантириш учун молиявий сиёсат воситаси сифатида солиқ имтиёзларини қўллаш мақсадга мувофиқлиги ва самарадорлиги ҳақида баҳслар ҳам бор. Солиқ имтиёзларининг умумий қўлланилиши қуйидагилар зарурияти билан асосланади:

- муайян иқтисодий фаолиятнинг ташқи таъсири билан боғлиқ бозор самарасизлигини тузатиш;

- солиқ рақобатига дучор бўлган янги саноат тармоқлари ва мобил инвестициялар учун мўлжалланган;

- агломерация иқтисодиёти шаклини ёки ташқи таъсирларни концентратлаш;

- ўз секторидаги таназзул пайтида компанияларни субсидиялаш [4].

Дарҳақиқат, Т.Мбетхе фикрича эса ривожланган мамлакатлар илмий-тадқиқот ва ишланмалар ташаббусларини рағбатлантириш, экспорт фаолиятини кучайтириш ва глобал бозорда рақобатлашаётган компанияларнинг рақобатбардошлигини ошириш учун одатда солиқ имтиёзларини беради. Бошқа томондан, ривожланаётган мамлакатлар уларни хорижий инвестицияларни жалб қилиш ва миллий саноатнинг ишлаши ва ўсишини яхшилаш учун мукофотлайди [5] ёки инвестицияларни олиб қўйишни камайтиради [6].

Ривожланаётган мамлакатларнинг аксарияти инвестицияларни рағбатлантириш ва иқтисодий ривожланишга кўмаклашиш мақсадида солиқ имтиёзларини таклиф қилишларига қарамай, ушбу солиқ сиёсати ташаббусларининг таъсири олимлар ва иқтисодчилар ўртасида мунозарали бўлиб қолмоқда.

К.Нидҳеэшнинг таъкидлашича, махсус иқтисодий зоналар экспортчиларни рағбатлантириш, бандлик имкониятларини яратиш ва маҳаллий ва хорижий инвестицияларни сафарбар этишга қаратилган [7]. Тадқиқотчилар солиқ имтиёзлари ва экспортнинг ўсиши, шунингдек, бандлик ва инвестицияларнинг кўпайиши ўртасида сезиларли ижобий боғлиқлик борлигини таъкидлайдилар. Тадқиқотчилар ушбу рағбатлар ушбу мамлакатларда иқтисодий ривожланишни заифлаштирадими ёки кучайтирадими деган саволда бир фикрга кела олмади.

А.Бродзка ушбу имтиёзлар иқтисодий ўсиш учун асос бўлган тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қиладими ёки йўқми, деган савол қўяди. Тадқиқотчилар ўртасида ушбу солиқ имтиёзларини бериш харажатлари фойдадан устун турадими, деган фикрда бир хиллик йўқ. Мураккаб масала - маълумотлар мавжудлиги билан боғлиқ муаммолар туфайли солиқ тизимларига солиқ имтиёзларини жорий этишнинг реал харажатлари ва фойдалари тўғрисида маълумотларнинг етишмаслиги [8].

В.Муняний ва С.Чиромбанинг қўшимча қилишича, давлат солиқ имтиёзларининг кўпчилиги ушбу солиқ имтиёзлари инвестициялар ва мамлакат ичидаги иқтисодий фаолиятнинг бошқа шакллари кўпайтиришда самаралими ёки йўқми, бу муҳим эмпирик саволни туғдиради [9]. Баҳслар, шунингдек, жалб қилинган инвестициялар бўйича даромадларнинг тўкилишига эришишдан келиб чиқади. Ушбу тўкилган имтиёзлар қўшимча инвестициялар, умумий технология, кўникма ва билимларни ўз ичига олади, улар самарадорлик ва ўсишни оширишга ёрдам беради [10].

Солиқ имтиёзларини беришнинг рационализацияси ёки асослари кўпроқ инвестицияларни жалб қилиш аргументига таянади, аммо эмпирик тарзда тасдиқланган тақдимотлар ушбу солиқ имтиёзларининг самарасизлигига ишора қилади [6]. Далиллар ушбу солиқ имтиёзлари ривожланаётган мамлакатларнинг солиқ базаларини асоссиз равишда бузади, давлат товарлари ва хизматларини молиялаштириш ҳамда инфратузилмани ривожлантириш учун давлат даромадларини ўғирлайди, деган нуқтаназарни тасдиқлайди.

Тадқиқот методологияси. Мақолада анализ, синтез, индукция, дедукция ва илмий абстракция усулларида фойдаланилиб тадқиқот олиб борилган. Солиқ имтиёзининг хорижий иқтисодчи олимларининг ишлари асосида таҳлил қилиниб, мавзу доирасида хулоса шакллантирилган.

Таҳлил ва натижалар. Кам даромадли мамлакатларда инвестицион солиқ имтиёзлари самарадорлигини ошириш учун катта имкониятлар мавжуд. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, солиқ имтиёзлари ушбу мамлакатлардаги инвестицион муҳитни баҳоловчи сўровларда ёмон рейтингга эга бўлиб, кўпинча ортиқча бўлади, чунки солиқ имтиёзларисиз ҳам инвестиция лойиҳалари амалга оширилади. Бундан ташқари, солиқ имтиёзларининг фискал харажатлари катта бўлиши мумкин, бу инфратузилма, давлат хизматлари, ижтимоий қўллаб-қувватлаш соҳасидаги ҳаётий давлат харажатлари учун мавжуд ресурсларни чеклайди ёки бошқа фаолият турлари учун солиқларни оширишни талаб қилади.

Илмий адабиётларда бу борада фикрлар мавжуд бўлиб, уларда “кўплаб ривожланаётган мамлакатлар, масалан, ёмон инфратузилма, макроиқтисодий беқарорлик, ноаниқ мулк ҳуқуқлари ва заиф бошқарув ёки суд тизимлари туфайли кўпчилик трансмиллий компаниялар учун жозибадор умумий инвестиция шартларини таклиф қилмаслиги мумкин. Бундай шароитда солиқ имтиёзлари бундай ёмон шароитларни самарали тарзда бартараф эта олмайди ва асосан самарасиздир” [11]. Шу боис солиқ имтиёзларидан самарали фойдаланишни таъминлаш учун ҳар томонлама пухта ишлаб чиқиш ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Тадқиқотлар самарадорликни белгиловчи омиллар ҳақида баъзи тушунчаларни таклиф қилади. Масалан, ресурс (табиий ресурслар мавжудлигидан фойдаланиш учун), бозорга интилиш (маҳаллий бозорга кириш учун) ёки стратегик активларни қидириш (маҳаллий ноу-хау ёки технологиялардан фойдаланиш учун) бўлган тўғридан-тўғри инвестициялар одатда топилади. Самарадорликка интилаётган (жаҳон бозори учун ишлаб чиқаришда харажат афзалликларидан фойдаланиш учун) тўғридан-тўғри инвестициялар учун солиққа нисбатан камроқ жавоб беради [12].

Кўпгина кам даромадли мамлакатлар инвестицион солиқ имтиёзлари ва тезлаштирилган амортизацияга қарамай, инвестицияларни жалб қилиш учун қиммат солиқ имтиёзларига таянади, бу эса сарфланган ҳар бир сумма учун сармоядан юқори даромад келтиради. Ички бозорлар ёки қазиб олувчи саноат учун ишлаб чиқариш тармоқларига йўналтирилган солиқ имтиёзлари одатда чекланган таъсир кўрсатади, экспортга йўналтирилган тармоқлар ва мобил капиталга қаратилганлар эса нисбатан юқори самарадорликни намоён этади.

Солиқ имтиёзларини муваффақиятли амалга ошириш учун мустаҳкам инфратузилма, макроиқтисодий барқарорлик ва мустаҳкам қонун устуворлиги каби самарадорлик учун қулай шарт-шароитлар муҳим аҳамиятга эга. Рағбатлантиришни тўғри бошқариш уларнинг самарадорлиги учун жуда муҳимдир. Ошкоралик масъулиятни енгиллаштириш ва ижара ва коррупция имкониятларини камайтиришда муҳим роль ўйнайди. Бинобарин, солиқ имтиёзлари қонунчилик жараёнидан ўтиши, солиқ қонунчилигига мувофиқ амалга оширилиши ва ҳар йили солиқ харажатларини текшириш доирасида уларнинг фискал харажатлари кўриб чиқилиши керак.

Солиқ имтиёзларини тасдиқлаш жараёни бир нечта манфаатдор томонларни ўз ичига олиши мумкин, лекин охир-оқибат молия вазирлигининг ваколати остида бирлаштирилиб,

амалга ошириш ва назорат қилиш солиқ маъмуриятчилигига юкланиши керак. Имкон қадар солиқ имтиёзларини бериш ихтиёрий қарорлар қабул қилишдан кўра қоидаларга асосланиши керак.

Халқаро амалиётда сиёсий қийинчиликларга қарамай, бир қанча давлатлар солиқ имтиёзлари режимларини муваффақиятли ислоҳ қилдилар. Рағбатларнинг кўпайиши, биринчи навбатда, халқаро солиқ рақобатидан келиб чиқади, уни минтақавий мувофиқлаштириш орқали юмшатиш мумкин, бу сиёсий мажбуриятни ва кўпинча етишмаётган самарали миллий ижро механизмини талаб қилади. Умумий ҳисобот стандартлари ва маълумотларни йиғиш амалиётини қабул қилиш мувофиқлаштириш ва шаффофликни ошириш йўлидаги муҳим дастлабки қадам бўлиб хизмат қилиши мумкин. Бундан ташқари, оқилона қарор қабул қилишни осонлаштириш учун тизимлироқ баҳолаш зарур.

Аксарият кам даромадли мамлакатларда маълумотларнинг етишмаслиги, шунингдек, таҳлилий воситалар ва кўникмалардан фойдаланиш чекланганлиги сабабли солиқ имтиёзларининг самарадорлигини етарли даражада баҳолаб бўлмайди. Солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш усулларида бўлган эҳтиёж бир неча муҳим сабабларга кўра юзага келади:

1. Ҳисобдорлик ва ошкоралик - солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш сиёсатни ишлаб чиқишда янада масъулият ва шаффофликни таъминлайди. Ҳукуматлар солиқ имтиёзлари кўринишида катта ресурсларни ажратади ва бу имтиёзлар ўз мақсадларига эришадими ёки йўқлигини баҳолаш жуда муҳимдир. Баҳолаш усуллари қўллаш орқали сиёсатчилар муайян солиқ имтиёзларини давом эттириш, ўзгартириш ёки тўхтатиш учун далилларга асосланган маълумотларни тақдим этишлари мумкин.

2. Ресурсларни самарали - ҳукуматлар чекланган молиявий имкониятларга эга ва солиқ имтиёзлари ўтказиб юборилган солиқ тушумлари нуқтаи назаридан харажатларни ифодалайди. Ушбу харажатлар ишлаб чиқарилган фойда билан оқланадими ёки йўқлигини аниқлаш жуда муҳимдир. Иқтисодий самарадорликни баҳолаш орқали сиёсатчилар энг юқори даромад келтирадиган ва иқтисодий ўсиш ва ривожланишга максимал таъсир кўрсатадиган секторлар ёки фаолиятлар учун солиқ имтиёзларини устуворликлари ва мақсадли белгилашлари мумкин.

3. Сиёсатни такомиллаштириш ва лойиҳалаш - солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш келажакдаги сиёсатни ишлаб чиқишни такомиллаштириш учун тушунча

беради. Мавжуд рағбатларнинг таъсирини таҳлил қилиб, сиёсатчилар уларнинг кучли, заиф томонлари ва қутилмаган оқибатларини аниқлашлари мумкин. Ушбу билимлар муддат, қўлам, мувофиқлик мезонлари ва самарадорлик кўрсаткичлари каби омилларни ҳисобга олган ҳолда янада самарали ва мақсадли солиқ рағбатлантириш дастурларини ишлаб чиқишда маълумот бериши мумкин.

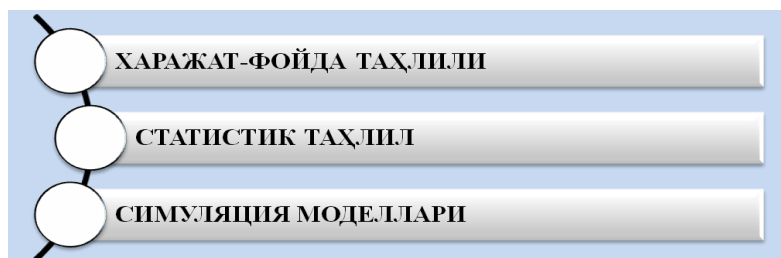
4. Қарорлар қабул қилиш ва ўзаро келишувлар - иқтисодий самарадорликни баҳолаш мутахассисларга онгли қарорлар қабул қилишда ва ўзаро келишувларни кўриб чиқишда ёрдам беради. Солиқ имтиёзлари давлат харажатларининг бошқа устувор йўналишлари билан рақобатлашади ва уларнинг самарадорлигини баҳолаш сиёсатчиларга харажатлар ва фойдаларни давлат маблағларидан муқобил фойдаланишга нисбатан тортиш имконини беради. Бу қарорлар қабул қилиш, далилларга асосланган сиёсатни илгари суриш ва иқтисодиётдаги мумкин бўлган бузилишлар ёки қутилмаган оқибатларни минималлаштиришга тизимли ёндашиш имконини беради.

5. Жамоатчилик ишончи ва манфаатдор томонларнинг иштироки - солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш аҳолининг ҳукумат сиёсатига ишончини оширади. Солиқ имтиёзлари қатъий баҳоланишини кўрса-

тиш шаффофлик ва жавобгарликни оширади. У манфаатдор томонларга, шу жумладан бизнеслар, инвесторлар ва жамоатчиликка ушбу имтиёзларнинг мантиқий асослари ва самарадорлигини аниқроқ тушуниш имконини беради, янада конструктив иштирок этиш ва фикрмулоҳазаларни осонлаштиради.

Шуни билиш керакки, солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш билимларни тўплаш ва вақт ўтиши билан ўрганишга ёрдам беради. Солиқ имтиёзларининг таъсирини тизимли равишда баҳолаш орқали нима ишлаётгани ва нима бўлмаслиги ҳақида далиллар тўпламини яратиши мумкин. Ушбу тўпланган билим келажакдаги қарорларни йўналтириши, доимий такомиллаштиришга ёрдам бериши ва солиқ имтиёзлари дастурларининг умумий самарадорлигини ошириши мумкин. Энг муҳими қатъий баҳолаш усулларини қўллаш орқали ҳукуматлар солиқ имтиёзларининг кенгроқ иқтисодий мақсадларга мос келишини ва исталган натижаларни келтириб чиқаришини таъминлаши мумкин, бу эса янада самарали ва мақсадли сиёсат аралашувига олиб келади.

Солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлигини баҳолашнинг бир қанча усуллари бор бўлиб, биз уларнинг энг натижадорларини кўриб чиқамиз (1-расм).

1-расм. Солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш усуллари

Манба: муаллиф томонидан тайёрланган.

Харажат-фойда таҳлили (Cost-Benefit Analysis - CBA) солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлигини баҳолашнинг кенг тарқалган усули ҳисобланади. Бу солиқ тушумлари бўйича ҳукумат томонидан қилинган харажатларни рағбатлантириш натижасида олинган фойда билан солиштиришни ўз ичига олади. Имти-

ёзлар иқтисодий фаолликни ошириш, янги иш ўринлари яратиш, инновациялар ва ижтимоий фаровонликни яхшилашни ўз ичига олиши мумкин. Харажатларга ҳам, фойдаларга ҳам пул қийматларини белгилаш орқали сиёсатчилар имтиёзлар самарадорлигини кўрсатиб, фойда харажатлардан устунлигини аниқлашлари мумкин.

1-жадвал

Харажат-фойда таҳлилининг хусусиятлари

КУЧЛИ ТОМОНЛАРИ	ЧЕКЛОВЛАР
Солиқ имтиёзлари харажатлари ва фойдаларини ҳар томонлама таҳлил қилади.	Ноаниқлик юзага келиши мумкин бўлган аниқ маълумотлар ва тахминларни талаб қилади.
Турли хил рағбатлантириш вариантларини солиштириш ва энг юқори соф фойда келтирадиганларига устунлик бериш имконини беради.	Барча харажатлар ва имтиёзларга пул қийматларини белгилаш, айниқса инновациялар ёки атроф-муҳитга таъсир қилиш каби номоддий омиллар учун қийин бўлиши мумкин.
Бир қатор иқтисодий омилларни ҳисобга олган ҳолда қарор қабул қилиш учун тизимли ёндашувни таклиф қилади.	Солиқ имтиёзларининг билвосита ёки узоқ муддатли таъсирини етарли даражада ушламаслиги мумкин

Манба: муаллиф томонидан тайёрланган.

Статистик таҳлил солиқ имтиёзлари ва иқтисодий натижалар ўртасидаги сабабий боғлиқликни аниқлаш учун маълумотларни таҳлил қилишни ўз ичига олади. Регрессия таҳлили каби эконометрик усуллар одатда солиқ имтиёзларининг инвестициялар, бандлик ёки маҳ-

сулдорлик каби ўзгарувчиларга таъсирини баҳолаш учун қўлланилади. Солиқ имтиёзларининг таъсирини бошқа омиллардан ажратиб олиб, сиёсатчилар уларнинг иқтисодий самарадорлигини аниқроқ баҳолашлари мумкин.

2-жадвал

Статистик таҳлилининг хусусиятлари

КУЧЛИ ТОМОНЛАРИ	ЧЕКЛОВЛАР
Солиқ имтиёзлари ва иқтисодий натижалар ўртасидаги боғлиқликни жиддий текшириш имконини беради	Чекланган ёки олиш қийин бўлиши мумкин бўлган ишончли ва кенг қамровли маълумотларнинг мавжудлигига таянади
Муайян ўзгарувчиларга солиқ имтиёзларининг таъсирини миқдорий баҳолай олади	Мумкин бўлган чалкаш омиллар туфайли солиқ имтиёзлари ва натижалар ўртасидаги аниқ сабаб-оқибат муносабатларини ўрнатишдаги қийинчиликлар
Сиёсатчиларга турли хил рағбатлантириш дизайнларининг самарадорлигини тушунишга ва уларни янада самаралироқ йўналтиришга ёрдам беради	Топилмалар контекстга хос бўлиши мумкин ва турли соҳалар ёки минтақалар бўйича умумлаштирилмаслиги мумкин

Манба: Муаллиф томонидан тайёрланган.

Симуляция моделлари турли хил иқтисодий ўзгарувчилар ўртасидаги мураккаб ўзаро таъсирларни ҳисобга олган ҳолда солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш учун динамик асосни таъминлайди. Ушбу моделлар турли рағбатлантириш сценарийлари остида шахслар, фирмалар ва умумий иқтисо-

диётнинг хатти-ҳаракатларини симуляция қилади. Симуляцияларни амалга ошириш орқали сиёсатчилар солиқ имтиёзларининг потенциал иқтисодий таъсирини баҳолашлари ва турли хил сиёсат вариантларини солиштиришлари мумкин.

3-жадвал

Симуляция моделларининг хусусиятлари

КУЧЛИ ТОМОНЛАРИ	ЧЕКЛОВЛАР
Сиёсатчиларга солиқ имтиёзларининг узоқ муддатли таъсирини, жумладан, фикр-мулоҳазалар эффеқтлари ва ўзаро таъсирларни ўрганиш имконини беради	Моделлар критик омилларни ҳаддан ташқари соддалаштириши ёки ўтказиб юбориши мумкин, бу эса натижалардаги ноаниқликларга олиб келади
Рағбатлантиришнинг аниқ натижалардан ташқари кенгроқ иқтисодий оқибатлари ҳақида тушунча беради	Симуляция моделларини яратиш ва калибрлаш учун муҳим маълумотлар киритиш ва тахминларни талаб қилади
Сиёсатчиларга турли сиёсат сценарийлари ва уларнинг оқибатларини баҳолаш имконини беради	Симуляция моделларининг натижаларини талқин қилиш мураккаб бўлиши мумкин ва модель тахминлари ва чекловлари туфайли ноаниқлик пайдо бўлиши мумкин

Манба: муаллиф томонидан тайёрланган.

Солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлигини баҳолашда уларни амалга ошириш ва лойиҳалаш бўйича асосли қарорлар қабул қилиш муҳим аҳамиятга эга. Ушбу тадқиқот ишида муҳокама қилинган усуллар, жумладан, фойда-харажат таҳлили, статистик таҳлил ва симуляция моделлари солиқ имтиёзлари самарадорлигини баҳолаш учун қимматли воситаларни таклиф этади. Ушбу усулларнинг комбинациясини қўллаш ва уларнинг кучли томонлари ва чекловларини ҳисобга олган ҳолда, солиқ органи мутахассислари солиқ имтиёзларининг иқтисодий таъсири ҳақида кенгроқ тушунчага эга бўлишлари ва шу билан кўпроқ маълумотга эга бўлган сиёсат танлашни рағбатлантиришлари мумкин.

Хулоса ва таклифлар. Хулоса қилиб айтганда, солиқ имтиёзларининг иқтисодий сама-

радорлигини баҳолаш самарали сиёсат ишлаб чиқиш ва ресурсларни тақсимлаш учун муҳим аҳамиятга эга. Солиқ имтиёзларининг самарадорлигини баҳолаш учун фойда-харажат таҳлили, инвестицион даромадларни баҳолаш ва таъсирни баҳолаш каби турли усуллардан фойдаланиш мумкин.

Ушбу баҳолаш усулларини ўрганишнинг долзарблиги уларнинг солиқ имтиёзларининг самарадорлиги ва таъсири ҳақида далилларга асосланган тушунчаларни тақдим этиш қобилиятидадир. Қаттиқ баҳолаш орқали сиёсатчилар солиқ имтиёзлари кўзланган мақсадларга эришяптими ёки йўқлигини аниқлашлари, уларнинг кучли ва заиф томонларини аниқлашлари ва уларни лойиҳалаш, давом эттириш, ўзгартириш ёки тўхтатиш бўйича асосли қарорлар қабул қилишлари мумкин.

Баҳолаш усулларини ўрганиш шаффофлик, ҳисобдорлик ва солиқ имтиёзларини тўғри бошқариш зарурлигини ҳам кўрсатади. Солиқ имтиёзларини қонунчилик жараёнига бўйсундириш, уларни солиқ қонунчилиги доирасида бирлаштириш ва фискал харажатларни мунтазам таҳлил қилиш орқали сиёсатчилар давлат ресурсларидан маъсулиятли фойдаланишни таъминлаши мумкин. Тасдиқлаш ва амалга ошириш жараёнида шаффофлик, шунингдек, манфаатдор томонларнинг иштироки ижарага олиш, коррупция ва кутилмаган оқибатларни минималлаштиришга ёрдам беради.

Солиқ имтиёзларининг самарадорлиги учун яхши инфратузилма, макроиқтисодий барқарорлик ва қонун устуворлиги каби қулай шарт-шароитлар муҳим аҳамиятга эга бўлсада, минтақавий мувофиқлаштириш ва халқаро ҳамкорлик солиқ рақобатининг салбий томонларини юмшатиб, сиёсат натижаларини яхшилаши мумкин.

Шу билан бирга, солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлигини баҳолашда паст даромадли мамлакатлар дуч келадиган қийинчиликларни, масалан, чекланган маълумотлар ва таҳлилий имкониятларни тан олиш муҳимдир. Тизимли баҳолаш ва онгли қарорлар қабул қилиш имконини яратиш учун маълумотлар тўплашни яхшилаш, таҳлилий воситаларни ишлаб чиқиш ва салоҳиятни оширишга ҳаракат қилиш керак.

Умуман олганда, солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш усуллари солиқ имтиёзларидан максимал фойда келтирадиган ва юзага келиши мумкин бўлган камчиликларни камайтирадиган ҳисобдор, мақсадли ва самарали сиёсатни таъминлашда ҳал қилувчи роль ўйнайди. Давомли тадқиқотлар ва ушбу баҳолаш усулларини қўллаш далилларга асосланган сиёсатни ишлаб чиқиш ва солиқ имтиёзлари дастурларини оптималлаштиришга ёрдам беради.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар.

- Hansson, Å. (2021). *Industrial tax subsidies: effectiveness and magnitude. industrial policy*, 67.
- Daude, C., Gutiérrez, H., & Melguizo, Á. (2014). *The political economy of tax incentives for investment in the Dominican Republic: "Doctoring the ball"*.
- Zee, H.H., Stotsky, J.G., & LEY, E. (2002). *Tax incentives for business investment: a primer for policy makers in developing countries. World development*, 30(9), 1497-1516.
- KLEMM, A. (2010). *Causes, benefits, and risks of business tax incentives. International Tax and Public Finance*, 17(3), 315-336.
- Mbethe, T. (2019). *Tax incentives: are they an instrumental feature of African tax systems?*, University of Pretoria.
- Oguttu, A. W. (2018). *International tax competition, harmful tax practices and the 'race to the bottom': a special focus on unstrategic tax incentives in Africa. Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, 51(3), 293-319.
- Nidheesh, K. (2014). *Relationship between Tax Incentives Offered to Cochin SEZ and Economic Contributions of Cochin SEZ. Journal of Economic & Social Development*, 10(2).
- Brodzka, A. (2013). *Tax incentives in emerging economies. Business Systems & Economics*, 3(1), 26-36
- Munyanyi, W., & Chiromba, C. (2015). *Tax incentives and investment expansion: evidence from Zimbabwe's tourism industry. AD-minister* (27), 27-51.
- Stausholm, S. N. (2017). *Rise of ineffective incentives: New empirical evidence on tax holidays in developing countries.*
- Kinda, Tidiane, 2014, "The Quest for Non-Resource-Based FDI: Do Taxes Matter?", IMF Working Paper no. 14/15 (Washington: International Monetary Fund).
- Grubert, Harry, and John Mutti, 2004, "Empirical Asymmetries in Foreign Direct Investment and Taxation," *Journal of International Economics*, Vol. 62, pp. 337-58.
- Исаев Ф. Совершенствование налогообложения имущества //Экономика и инновационные технологии. – 2021. – № 6. – С. 326-333.
- Исаев, Ф. (2023). Солиқ текширувлари: аудит самарадорлиги таҳлили. *Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар*, 11(1), 394–401. https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss1/a42
- Исаев, Ф. (2022). Йирик корхоналар мисолида солиқ йиғилувчанлиги кўрсаткичини таҳлил қилиш методикасини такомиллаштириш. *Иқтисодийот Ва та'лим*, 24(1), 317–326. Retrieved from <https://cedr.tsue.uz/index.php/journal/article/view/955>
- Исаев Ф. Аудит самарадорлигининг назарий-амалий талқини //Приоритетные направления, современные тенденции и перспективы развития финансового рынка. – 2023. – С. 359-361.
- Жумаев, Н., Ризаев, Н., & Исаев, Ф. (2023). Ўзбекистонда бухгалтерия ҳисобини халқаро стандартларга мувофиқлаштиришда туркий давлатлар тажрибаси. *Иқтисодийот Ва та'лим*, 24(2), 58–67. Retrieved from <https://cedr.tsue.uz/index.php/journal/article/view/1014>
- Исаев, Ф. (2023). Солиқ юкини камайтиришда солиқ таҳлилининг таъсирига оид назарий мулоҳазалар. *International Journal of Economics and Innovative Technologies*, 11(2), 415–421. https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss2/i41
- Исаев Ф. И. Солиқ текширувларини рақамлаштириш зарурияти. //Бизнес-эксперт" илмий журнали. – 2021. – Т. 6. – С. 52-54.
- Исаев, Ф. (2023). Солиқларнинг фаровонликка таъсири назарияси. "Milliy Iqtisodiyotni Isloh Qilish Va Barqaror Rivojlantirish istiqbollari" Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi Materiallari to'plami., 206–208. Retrieved from <https://conference.tsue.uz/index.php/article/article/view/393>
- Исаев, Ф. (2023). Солиқ таҳлили - иқтисодий таҳлилининг таркибий қисми. *Nashrlar*. Retrieved from <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/35>